

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Науково-дослідному інституті вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України
доктору юридичних наук, старшому науковому
співробітнику
Наталії ГЛИНСЬКІЙ*

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Тетерятник Ганни Костянтинівни
на дисертацію Березюк Вікторії Володимирівни
«Фіксування судового провадження як гарантія права на справедливий
суд у кримінальному процесі»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Фіксування кримінального провадження є невід'ємною складовою процесуальної форми та важливою гарантією забезпечення виконання завдань кримінального провадження. Розвиток сучасних технологій, які впливають на всі сфери життєдіяльності, суспільні, політичні зміни в Україні: пандемія Covid-19, воєнний стан, блекаут, бойові дії на території нашої держави – також вносять свої корективи у кримінальну процесуальну діяльність. Це обумовлює необхідність наукового переосмислення питань функціонування багатьох інститутів кримінального процесу, напрацювання відповідних пропозицій щодо змін кримінального процесуального законодавства. Не є виключенням й інститут фіксування кримінального провадження.

Проблематика фіксування кримінального провадження в умовах сьогодення активно обговорюється у наукових колах, привертає увагу законодавця, свідченням чому є низка змін, внесених до КПК України з початку широкомасштабної збройної агресії рф, які стосуються саме фіксування кримінального провадження.

Віддаючи належне науковим напрацюванням українських вчених,

В.В. Березюк справедливо вказує на те, що проблеми фіксування судового провадження як гарантії права на справедливий суд розглядалися у доктрині кримінального процесу переважно фрагментарно, у контексті дослідження більш загальних питань, недостатньо повно або не отримали однозначного вирішення, а тому зарано вести мову про вичерпне вирішення всіх аспектів досліджуваної проблематики.

Таким чином, робота В. В. Березюк є першим в Україні монографічним дослідженням, що присвячено фіксуванню судового провадження як гарантії права на справедливий суд у кримінальному процесі.

Про актуальність роботи свідчить і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені В. В. Сташиса НАПрН України, а саме в межах теми фундаментального дослідження «Теоретичні основи якості кримінального процесуального законодавства України», затвердженої постановою Президії НАПрН України № 97/7 від 21 червня 2016 року (номер державної реєстрації 0117U000284).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Викладені у роботі наукові положення та висновки є переважно обґрунтованими, аргументованими та переконливими.

Це забезпечено опрацюванням дисертанткою значної кількості нормативно-правових актів та наукових джерел, які використані переважно критично з аргументацією авторської точки зору щодо дискусійних питань, які

аналізуються у роботі.

Слід схвально поставитися до сформованої методологічної програми дослідження, що також забезпечило якість обґрунтування наукових положень та висновків. Дослідження побудовано на засадах методологічного плюралізму, тобто на використанні ряду наукових методів і підходів тією мірою, якою вони є адекватними об'єкту, предмету та завданням дослідження. Їх основу становлять *діалектичний метод* наукового пізнання реально існуючих явищ і процесів, застосування якого дало можливість розглянути всі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, зокрема, в ході аналізу фіксування судового провадження як кримінального процесуального явища, процесуальної діяльності суду та секретаря судового засідання щодо фіксування судового провадження (підрозділи 1.2, 1.3, підрозділи 3.1, 3.2); відстеження еволюції явищ, досліджених у роботі, динаміки їх становлення та подальшого розвитку, насамперед генези розвитку вітчизняного законодавства і наукової думки щодо фіксування судового провадження, що здійснено шляхом застосування *методу історичного аналізу* (підрозділ 1.1); *порівняльно-правовий метод* застосовано для порівняння та співвідношення фіксування судового провадження з іншими процесуальними гарантіями (підрозділи 2.1-2.4); завдяки *герменевтичному методу* досліджено змістовні характеристики такого поняття, як «фіксування судового провадження» (підрозділ 1.2); *метод узагальнення* використано при підбитті підсумків за результатами дослідження окремих проблем, які стосуються, зокрема, форм фіксування судового провадження, процесуального статусу секретаря судового засідання, ролі суду у фіксуванні судового провадження (підрозділ 1.3, підрозділи 3.1., 3.2); *метод аналогії* використано під час дослідження зарубіжної практики застосування фіксування судового провадження та його форм (підрозділ 1.3); *метод системного аналізу* застосовано при дослідженні правових норм, що регламентують фіксування судового провадження, статус секретаря судового засідання, при формулюванні загальних правил фіксування судового провадження (підрозділ

1.4, підрозділи 3.1., 3.2); *системно-структурний метод* - при дослідженні змісту та форм фіксування судового провадження (підрозділ 1.3); *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування) дали можливість детально проаналізувати поняття, сутність і зміст фіксування судового провадження, його місце серед інших гарантій права на справедливий суд у кримінальному процесі (розділи 1-2); *прогностичний метод* дозволив виявити тенденції основних напрямків розвитку вітчизняного законодавства щодо гарантування права на справедливий суд у кримінальному процесі завдяки здійсненню фіксування судового провадження (розділи 1-3).

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних у ході дослідження результатів полягає насамперед у тому, що дисертація є одним із перших в Україні після прийняття КПК 2012 року комплексним науковим дослідженням фіксування судового провадження як гарантії правана справедливий суд у кримінальному процесі.

Сформульовані авторкою результати дисертаційного дослідження є важливими для науки кримінального процесу, вдосконалення правозастосовної практики та законодавства, містять елементи наукової новизни, серед яких найважливішими, на думку офіційного опонента, є наступні:

- визначено кримінальні процесуальні функції фіксування судового провадження: генеральна, яка полягає в захисті прав, свобод і законних інтересів кожного учасника кримінального провадження, та спеціальні: правоохоронна (правозахисна), виховна, контролююча, компенсаційна (відновлююча), комунікативна (інформаційна, інтегральна), просвітницька;

- встановлено специфічні ознаки кожного елементу складу кримінальних процесуальних відносин щодо фіксування судового провадження, зокрема: *суб'єктами* фіксування є не лише суд, секретар судового засідання, а й кожен, хто присутній в залі судового засідання, незалежно від наявності процесуального статусу; *предметом* фіксування судового провадження є не будь-яка, а саме процесуально значима інформація, зафіксована на матеріальному носії, ознаками якої є об'єктивність, процесуальна значимість,

повнота; до різновидів *діяльності (дії)* щодо фіксування судового провадження віднесені: кримінальна процесуальна діяльність суду та секретаря судового засідання (офіційне фіксування), діяльність інших учасників судового провадження та осіб, які не мають процесуального статусу (неофіційне фіксування); *мета* фіксування судового провадження може мати *універсальний характер*, а саме: забезпечувати дотримання прав та законних інтересів упродовж усього процесу стадії судового провадження та забезпечити їх захист і відновлення в разі порушення для всіх, хто потрапляє в коло його дії, незалежно від процесуального статусу та суб'єктивного інтересу, а може залежати від виду фіксування судового провадження: «офіційного» чи «неофіційного». У такому випадку метою «офіційного» фіксування судового провадження буде певний бажаний результат, який має публічний характер і спрямований на дотримання прав та законних інтересів кожної людини і громадянина, а також на забезпечення можливості відновлення прав і законних інтересів у разі їх порушення. А метою «неофіційного» фіксування судового провадження, яка не завжди пов'язана з процесуальними інтересами, може бути, наприклад, висвітлення журналістом в засобах масової інформації судового засідання в резонансній справі;

- запропоновано нову форму «офіційного» фіксування судового провадження – стенографування, яка здатна додатково забезпечити можливість відтворення повного перебігу судового провадження в разі пошкодження чи втрати технічного запису;

- сформульовано правила фіксування судового провадження, за умови дотримання яких можуть бути виконані його функції: повне фіксування має здійснюватися на всіх без винятку судових стадіях кримінального провадження; статус секретаря судового засідання та алгоритм його дій має бути визначений кримінальним процесуальним законом; відповідальна особа зобов'язана створювати наприкінці кожного судового засідання матеріально-технічний носій, на якому зафіксовано перебіг судового провадження; процесуальна інформація, яка міститься на матеріально-технічному носії, має

бути зафіксована в певному форматі, про який суд заздалегідь інформує сторони та інших учасників судового провадження; паперовий носій зафіксованої інформації має забезпечувати можливість точного відтворення інформації, що міститься на матеріально технічному носії; технічний носій та журнал судового засідання, на яких зафіксована процесуальна інформація, отримана в закритому судовому засіданні, мають створюватися, зберігатися та використовуватися в тому ж режимі, у якому таке засідання або його частина проводилися;

- доведено, що недотримання вимоги про повне фіксування судового провадження не є безумовною підставою для скасування судового рішення, однак може стати причиною такого скасування;

- констатовано наявність двох самостійних видів фіксування судового провадження – «офіційного», яке здійснює суд (секретар судового засідання від імені суду), та «неофіційного», яке мають право здійснювати інші учасники судового провадження незалежно від наявності в останніх процесуального статусу. При цьому кримінальна процесуальна діяльність секретаря судового засідання визначена окремим різновидом кримінальної процесуальної діяльності суду щодо фіксування судового провадження, оскільки під час здійснення такої діяльності секретар судового засідання діє від імені суду.

Важливими для теорії та практики кримінального процесу є й удосконалення, які були запропоновані дисертанткою:

- доцільність запровадження в кримінальний процес України нової форми «офіційного» фіксування судового провадження, а саме стенографування, тобто письмового відображення інформації, зафіксованої на електронному носії;

- наукові позиції, що право на належну правову процедуру та право на справедливий судовий розгляд – це суб'єктивні права конкретної особи, яка вже стала учасником кримінальних процесуальних відносин, забезпечувані, зокрема, шляхом фіксування судового провадження, а право на

справедливий суд – це об'єктивне право кожної особи на доступ до правосуддя, що має забезпечуватися державою шляхом прийняття якісного законодавства і задля реалізації якого фіксування судового провадження виступає процедурною гарантією;

- вимоги щодо процесуального статусу секретаря судового засідання щодо фіксування судового провадження (с. 22-26).

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дослідження характеризується логічним та чітким змістовим наповненням, відповідно до плану, мети та завдань, архітектоніка забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики.

Робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 257 сторінок, із яких основний текст – 192 сторінки, список використаних джерел (172 найменування) – 15 сторінок, додатки – 32 сторінки.

Оцінка змісту розділів дисертації.

У підрозділі 1.1 авторка досліджує розвиток інституту фіксування судового провадження. Вона логічно звертає увагу на еволюційний перехід від факультативного фіксування судового провадження за КПК України 1960 р. до прогресивного імперативного підходу щодо повного фіксування судового провадження у КПК України 2012 р. Слід схвально поставитися до обраного підходу, адже свої міркування щодо значення фіксування у підрозділі дисертантка аналізує у кореляції із завданнями та засадами кримінального провадження (с. 29-48). Їх логічне продовження яких спостерігається у підрозділі 1.2, в якому аналізується сутність фіксування як діяльність суб'єктів кримінальних процесуальних правовідносин та їх особливий вид. За схемою: об'єкт, суб'єкт, предмет, зміст таких відносин здобувачка характеризує фіксування судового провадження та надає визначення цьому поняттю (с. 57). Авторка у якості методологічної тези обґрунтовує віднесення фіксування судового провадження до гарантій кримінального процесу (с. 61-64). Цікавим є

запропонований поділ функцій фіксування кримінального провадження на генеральну та спеціальні (с. 64-69).

У підрозділі 1.3 «Зміст і форми фіксування судового провадження» аналізується сутність діяльності різних суб'єктів зі здійснення фіксування (с. 72-74). У зв'язку з чим запропоновано класифікувати фіксування судового провадження на офіційне та неофіційне, як імперативну та диспозитивну форми (с. 76), кожна з яких має власну мету (с. 77-81). Цікавою є частина підрозділу, у якій звертається увага на об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на недоліки фіксування судового провадження (с. 84-86). Наукова сміливість дисертантки проявляється при зверненні до питань неофіційного фіксування та публікації судових засідань в інтернет-джерелах та соцмережах, що безумовно є дуже актуальним у сучасному світі (с. 90-92).

Звертаючись у підрозділі 1.4 до загальних правил фіксування кримінального провадження, здобувачка на підставі нормативних та доктринальних джерел констатує відсутність чіткої нормативної регламентації і малодослідженість цього питання у доктрині (с. 92-95). Слід схвально поставитися до спроби визначення правил фіксування кримінального провадження (с. 95-102).

У розділі 2 «Співвідношення фіксування судового провадження з іншими процесуальними гарантіями» авторка акцентує увагу на фіксуванні судового провадження як складовій належної правової процедури та забезпечення права на справедливий судовий розгляд у контексті ст. 6 ЄКПЛ. Слід погодитися з думкою В. Березюк про те, що: «Одним із таких засобів реалізації права на справедливий суд є встановлення на державному рівні, зокрема, таких кримінальних процесуальних гарантій, завдяки яким забезпечується належна якість судових процедур, остаточність судових рішень та своєчасність їх виконання» (с. 116). Досліджено поняття «гласність», «відкритість», «прозорість» та «повне фіксування судового провадження» та їх значення у забезпеченні гарантій публічного розгляду справи (с. 119).

Привертає увагу частина розділу, присвячена офіційному і неофіційному фіксуванню судового провадження та їх співвідношенню з гласністю, впливу повноти та неповноти фіксування на забезпечення цієї засади, а також справедливості судового розгляду. Здобувачкою наведені аргументи на підтримку авторської позиції щодо визнання повного фіксування судового провадження самостійною засадою судочинства (с. 121 – 131).

Актуальною є частина дослідження, в якій розглянуто питання забезпечення відкритості судового провадження в сучасних умовах та переваги судових засідань в режимі відеоконференції (с. 131 – 137). У підрозділі, присвяченому значенню фіксування у забезпеченні дотримання розумних строків судового провадження дисертантка на підставі аналізу рішень ЄСПЛ демонструє зв'язок цих засад (с. 131 – 151). Слід схвально поставитися до наукових міркувань щодо фіксування судового провадження як гарантії незалежності та безсторонності суду, адже дисертантка торкається важливих питань, які виникають на практиці, натомість у наукових роботах висвітлені фрагментарно: ким приймається рішення чи констатується факт про неможливість утворення складу суду, яким чином забезпечується дотримання принципу незалежності окремого судді під час колегіального розгляду справи та як фіксується незгода члена колегії з процесуальним рішенням колегії в перебігу судового провадження, як забезпечується неупередженість (безсторонність) суду (с. 151 – 164).

Розділ 3 присвячений ролі учасників кримінального провадження у фіксуванні судового провадження як гарантії забезпечення права на справедливий суд в Україні. У підрозділі 3.1 авторка звертає увагу на відсутність у законодавстві чіткого визначення поняття «фіксування судового провадження» та суб'єктів, які мають забезпечувати повне фіксування судового провадження, недостатню визначеність самого порядку здійснення фіксування та значення процесуального статусу секретаря судового засідання у реалізації цієї засади, специфіку фіксування судового провадження у журналі судового засідання та доцільність уніфікації їх форми (с.169 – 183). Останній підрозділ роботи

присвячений ролі інших учасників процесу у фіксуванні судового провадження. У ньому здійснено порівняльний аналіз офіційного та неофіційного фіксування судового провадження та роль останнього у забезпеченні засад кримінального провадження (с. 183 – 197).

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані у:

- а) у науково-дослідницькій сфері – для подальшого опрацювання проблематики фіксування судового провадження;
- б) у законотворчій діяльності – для вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України з окреслених у роботі питань;
- в) у правозастосовній діяльності – з метою надання практичної допомоги слідчим суддям і суддям у застосуванні закону в частині фіксування судового провадження;
- г) у навчально- методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів із кримінального процесу, а також під час викладання курсу кримінального процесу та суміжних навчальних дисциплін (що засвідчено відповідними актами впровадження).

Висновки відповідають поставленим завданням дослідження у межах обраного об'єкта та предмета, містять розроблені авторкою теоретичні наукові положення, практичні рекомендації, пропозиції із вдосконалення законодавства.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Заслуговує на відзначення високий рівень апробації результатів дисертаційного дослідження: основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено у восьми наукових працях, п'ять із яких – наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, одна – наукова стаття у закордонному виданні, а дві – тези доповідей і повідомлень на науково- практичних конференціях.

Текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Віддаючи належне кропіткій та високоякісній роботі дисертантки В.В. Березюк, високо оцінюючи рівень дослідження, його актуальність та новітність підходів до дослідження обраної проблематики, варто звернути увагу на окремі недоліки, а також положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту:

1. У рубриці наукової новизни «Удосконалено» авторка зазначає наступне: «Наукові позиції, що право на належну правову процедуру та право на справедливий судовий розгляд – це суб'єктивні права конкретної особи, яка вже стала учасником кримінальних процесуальних відносин, забезпечувані, зокрема, шляхом фіксування судового провадження, а право на справедливий суд – це об'єктивне право кожної особи на доступ до правосуддя, що має забезпечуватися державою шляхом прийняття якісного законодавства і задля реалізації якого фіксування судового провадження виступає процедурною гарантією». На думку офіційного опонента зазначений висновок потребує уточнень щодо того, яким же за своєю природою – об'єктивним чи суб'єктивним все-таки є право на справедливий суд і коли воно виникає.

2. Слід позитивно поставитися до спроби дисертантки сформулювати авторське визначення поняття «фіксування судового провадження», під яким варто розуміти кримінальну процесуальну діяльність суду та кожного, хто присутній в залі судового засідання, зокрема, осіб, які не мають процесуального статусу, щодо відображення, закріплення об'єктивної, процесуально значимої та логічно вибудованої інформації, отриманої в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом, під час кримінального провадження в суді першої інстанції, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, а також за виключними та новоявленими обставинами з метою забезпечення кожного права на справедливий судовий розгляд. Однак, на переконання опонента, зазначене поняття здебільшого відображає сутність офіційного (за класифікацією дисертантки) фіксування судового провадження,

адже забезпечення фіксування об'єктивної, процесуально значимої та логічно вибудованої інформації не є обов'язком осіб, які здійснюють неофіційне фіксування.

3. Враховуючи актуальність проблематики фіксування судового провадження в умовах правового режиму воєнного стану та тих факторів, які впливають на особливості здійснення цієї діяльності в умовах триваючої військової агресії рф, доцільно було б дослідити ці питання у роботі.

4. Під час дослідження не було проведено опитування (анкетування) правників (вчених і практиків) щодо дискусійних питань, які досліджуються. Віддаючи належне десятирічному суддівському досвіду В. Березюк, все-таки вважаємо, що такі емпіричні дані є невід'ємною складовою дослідження та створюють основу для оцінки референтності висновків і пропозицій дисертанта.

5. Авторкою проаналізовано Інструкцію про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затверджену Наказом Державної судової адміністрації України № 108 від 20.09.2012 р. Натомість зазначена інструкція втратила чинність, а чинна Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України № 156 від 06.06.2022 р. не аналізується у дисертації.

6. Авторкою сформульовані правила фіксування судового провадження, за умови дотримання яких можуть бути виконані його функції (с. 204), однак залишається нерозкритою думка дисертантки щодо їх нормативного закріплення.

7. На думку офіційного опонента, в умовах збройної агресії російської федерації видається не зовсім етичним використання у дослідженні наукових джерел країни-агресора.

Разом з тим, наведені зауваження та пропозиції у жодному разі не впливають на загальне позитивне враження від роботи, здебільшого носять дискусійний характер і мають бути предметом для публічної дискусії та обговорення під час захисту.

ВИСНОВОК:

дисертація Березюк Вікторії Володимирівни «Фіксування судового провадження як гарантія права на справедливий суд у кримінальному процесі» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані на високому рівні результати проведеного здобувачкою дослідження, розв'язує важливе наукове завдання, що полягає у формулюванні та обґрунтуванні на основі комплексного аналізу проблемних питань нормативно-правового та правозастосовного характеру концепції гарантування права на справедливий суд у кримінальному процесі, зокрема, завдяки такому інституту кримінального процесу, як фіксування судового провадження, та свідчить про належний рівень оволодіння здобувачкою Березюк В.В. методологією наукової діяльності.

Дисертація повною мірою відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 року (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти та науки України № 759 від 31.05.2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка – **Березюк Вікторія Володимирівна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі права.

ОФЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінального процесу
Одеського державного
університету внутрішніх справ

Ганна ТЕТЕРЯТНИК

Підпис засвідчую:

Забідубає *Володимир* *В.В.*

Ганна ТЕТЕРЯТНИК

Едуард ФАРЕЛЯН